

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, доктора педагогічних наук, професора
кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності, економіки і маркетингу

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Ходунової Вікторії Леонідівни

на дисертацію **Хренова Дениса Олександровича** на тему «**Розвиток
критичного мислення у майбутніх магістрів освіти засобами
медіатехнологій**»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки»,
галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

В умовах інтегрування України до європейського освітнього простору, розповсюдження дезінформації, маніпуляцій, фейків, використання алгоритмів персоналізації в цифрових медіа створюють нові виклики для освіти, що вимагають переосмислення методів формування інтелектуально самостійного, критичного мислення в майбутніх фахівців.

Про це свідчать низка стратегічних документів, про які справедливо зазначає автор, зокрема ініціативами ЮНЕСКО, де критичне мислення в контексті медіа- та інформаційної грамотності визначається як базова компетентність XXI століття [UNESCO, 2013]. У межах оновленої концепції «Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely!». Можна констатувати підвищений науковий інтерес до пошуку дефінітивно-понятійного змісту термінів «критичне мислення», «критичне мислення дітей старшого дошкільного віку», «формування критичного мислення дітей старшого дошкільного віку».

Значна кількість досліджень із зазначеної проблеми свідчить про, проте здійснений теоретико-емпіричний аналіз наукової літератури засвідчив про багатовекторність визначення змісту вище зазначених понять, який дозволив стверджувати, що на цьому етапі розвитку психолого-педагогічної науки немає єдиного підходу до розуміння сутності презентованої дефініції. Більш того, в умовах цифровізації, розвитку інтерактивних освітніх ресурсів, віртуальної та доповненої реальності, готовність ефективно застосовувати ці технології для формування критичного мислення в майбутніх педагогів постає як важливе завдання педагогічної науки та практики. У зв'язку з цим тема кваліфікаційної наукової праці Д.О. Хренова є актуальною і своєчасною, відповідає вимогам сьогодення, науково обґрунтованою та такою, що повною мірою корелює із сучасними тенденціями професійної підготовки майбутніх магістрів освіти в умовах цифрової трансформації.

Наукова новизна одержаних результатів, що міститься у анотації та вступі до кваліфікаційної наукової праці, сформульована автором коректно і адекватно. Так, автором уперше розроблено й теоретично обґрунтовано модель розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами

медіатехнологій, яка інтегрує цільовий, концептуальний, змістовий, технологічний та результативний компоненти й забезпечує цілісний процес формування аналітичних, рефлексивних і мотиваційно-ціннісних характеристик майбутнього педагога в умовах цифрової трансформації освіти; уперше визначено педагогічні умови ефективної реалізації моделі: створення медіатехнологічного освітнього середовища, інтеграцію у зміст навчання аналітичних, дискусійних і фактчекінгових завдань, а також проєкту діяльність магістрантів зі створення власного освітнього медіапродукту; уточнено сутність поняття «критичне мислення майбутнього магістра освіти» як інтегративної професійно-особистісної якості, що поєднує когнітивну гнучкість, аналітичність, рефлексивність, аргументованість суджень і здатність діяти автономно в інформаційно-медійному середовищі; розкрито структуру критичного мислення як багатовимірного утворення, що включає когнітивно-інтелектуальний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-рефлексивний та технологічно-медійний компоненти, які взаємопов'язані та взаємозумовлені у процесі професійної підготовки; визначено критерії, показники та рівні сформованості критичного мислення (високий, середній, низький), що забезпечують комплексну діагностику його розвитку у здобувачів магістерського рівня освіти; удосконалено методику діагностики критичного мислення, яка поєднує стандартизовані тести, авторські кейс-завдання, аналітичні есе, дебатні оцінки, е-портфоліо та цифрові самооцінювальні інструменти.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, відповідають вимогам до дисертаційного дослідження. Високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертаційній праці, їх вірогідність забезпечені: професійним вирішенням автором низки наукових завдань, що сприяло реалізації поставленої мети дослідження, та адекватністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті: кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його; відповідності предметної спрямованості дисертаційного дослідження паспорту наукової спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; достатньою географією та великою кількістю напрямів в апробації отриманих результатів на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних.

Аналіз тексту дисертації Д.О. Хренова дає підстави стверджувати, що кваліфікаційна наукова праця має логічну і послідовну структуру, повністю охоплює основні складові досліджуваної проблеми та послідовно розкриває завдання наукового пошуку автора. Кожен із розділів дисертаційної праці насичений новими науковими фактами і має свої особливості. Так, у першому розділі «Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти як педагогічна проблема», на нашу думку, автор вніс свій вклад в розширення та уточнення дефінітивно-понятійного зміст термінів «критичне мислення», «критичне мислення магістрів освіти», «розвиток критичного мислення магістрів освіти». Поняття «критичне мислення магістрів освіти», автором розглянуто не лише як інтелектуальна здатність, а як спосіб пізнання, що

ґрунтується на рефлексії, сумніві, аргументації та усвідомленій позиції. Його змістовну сутність визначають взаємопов'язані складники: когнітивно-інтелектуальний (здатність до логічного аналізу, оцінювання, синтезу, прогнозування), емоційно-ціннісний (гнучкість, толерантність до невизначеності, відкритість до нового) діяльнісно-рефлексивний (уміння приймати рішення, оцінювати власні дії, здійснювати самоаналіз) та технологічно-медійний (уміння використовувати цифрові ресурси для перевірки фактів, аналізу джерел, розпізнавати маніпуляції створення контенту). У професійній підготовці педагогів розвиток критичного мислення забезпечує перехід від знаннєвої парадигми до компетентнісно-ціннісної, у центрі якої – особистість студента як активного суб'єкта пізнання. Обґрунтовано, що одним із провідних напрямів оновлення педагогічної освіти є впровадження медіатехнологій, які забезпечують новий рівень інтерактивності, візуалізації, міждисциплінарності та залучення студентів до активної пізнавальної діяльності.

У другому розділі розкриваються питання теоретико-методичного обґрунтування моделі розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій. Здійснено цілісну концептуалізацію феномена критичного мислення в контексті цифрової педагогіки, розкрито структуру, принципи, компоненти й механізми реалізації розробленої моделі, визначено педагогічні умови, методичне забезпечення та критерії діагностики результативності її впровадження. Обґрунтовано, що розвиток критичного мислення у майбутніх магістрів освіти є складним інтегративним процесом, який потребує системно-синергетичного, компетентнісного, активно-діяльнісного, комунікативно-діяльнісного, інтегративного, дидактико-цифрового та ціннісно-світоглядного підходів. Саме їх взаємодія забезпечує багатовимірність і гнучкість моделі, її адаптивність до умов цифрового освітнього середовища.

У третьому розділі відображено експериментальну перевірку ефективності розробленої моделі розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій. Розділ представлено у трьох логічно взаємопов'язаних підрозділах, які відображають поетапний хід педагогічного експерименту – констатувальний, формувальний і контрольний.

На констатувальному етапі дослідження визначено вихідний рівень сформованості критичного мислення здобувачів за чотирма критеріями – когнітивно-аналітичним, оцінно-смысловим, рефлексивно-креативним і мотиваційно-ціннісним; проведено діагностику з використанням стандартизованих і авторських методик, проаналізовано типові труднощі у розвитку аналітичного та рефлексивного мислення. Отримані результати засвідчили недостатній рівень сформованості ключових умінь критичного мислення, що обґрунтувало необхідність розроблення та впровадження відповідної педагогічної моделі.

Формувальний етап передбачав реалізацію авторської моделі розвитку критичного мислення, побудованої на засадах інтеграції медіатехнологій у професійну підготовку майбутніх магістрів освіти. Визначено й забезпечено

педагогічні умови ефективної реалізації моделі: створення медіатехнологічного освітнього середовища, інтеграцію у зміст навчання аналітичних, дискусійних і фактчекінгових завдань, а також проєктну діяльність магістрантів зі створення власного освітнього медіапродукту. У ході експерименту в освітній процес упроваджено навчальний модуль «Розвиток критичного мислення засобами медіатехнологій», що поєднував активні, інтерактивні та рефлексивні форми роботи (кейс-аналіз, дебати, створення освітніх медіапродуктів, роботу з цифровими платформами Moodle, Canva, Miro, Padlet, Mentimeter, YouTube Studio). Позитивне враження справляє організація та опис експерименту, який проведено ґрунтовно і має достовірні дані, які дають змогу для твердження про їх об'єктивність.

Контрольний етап експерименту був спрямований на узагальнення й порівняння результатів реалізації моделі. Проведено повторну діагностику рівнів сформованості критичного мислення в експериментальній та контрольній групах, здійснено кількісний і якісний аналіз отриманих даних, проведено статистичну обробку результатів. Зафіксовано істотне зростання показників за усіма критеріями розвитку критичного мислення у студентів експериментальної групи: частка осіб із високим рівнем підготовленості зросла майже утричі, а кількість студентів із низьким рівнем зменшилася більш ніж у чотири рази. Статистичні розрахунки ($p < 0,01$) підтвердили достовірність відмінностей між показниками експериментальної та контрольної груп.

Якісний аналіз есе, дебатних виступів, аналітичних завдань і рефлексивних звітів засвідчив глибокі позитивні зміни у мисленнєвій діяльності студентів: зростання аналітичності, логічності, аргументованості суджень, здатності до самоспостереження та переосмислення власних переконань. Особливо помітною стала динаміка в мотиваційно-ціннісній сфері: критичне мислення поступово набуло для здобувачів статусу професійної та особистісної цінності.

Висновки чіткі, лаконічні, структуровані, відповідають задекларованим завданням. Список використаної літератури свідчить про потужну джерельну базу дослідження.

Кваліфікаційна наукова праця Хренова Дениса Олександровича за своїм змістом і формою є завершеним дослідженням.

Автор достатньо повно окреслив можливі конкретні шляхи використання результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у створенні, апробації та впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти навчального модуль «Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій», який інтегрує теоретичний, практичний і рефлексивний компоненти навчання. У межах модуля розроблено навчально-методичне забезпечення, що включає його зміст, систему практичних занять, інтерактивні тренінги, проєктні завдання, дебати, кейси, онлайн-тести та інструктивні матеріали з використання цифрових платформ (Moodle, Canva, Miro, Padlet, Mentimeter, YouTube Studio). Практичне значення одержаних результатів дослідження

визначається тим, що обґрунтовано та реалізовано ментально-мисленнєвий методичний комплекс формування основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності; розроблено практичні рекомендації батькам щодо формування основ критичного мислення.

Обґрунтовані у дослідженні положення, узагальнення та результати може бути використана викладачами педагогічних університетів, методистами, тьюторами, науковими керівниками магістерських робіт у процесі підготовки здобувачів за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. Її матеріали можуть застосовуватися під час викладання дисциплін педагогічного циклу, організації практичних занять, у програмах підвищення кваліфікації педагогічних працівників та у системі післядипломної освіти.

Здобутком рецензованої роботи є ретельний і конкретний підхід до обґрунтування й аналізу термінологічного поля дослідження та методології проблеми розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти, що забезпечує коректність і ясність наукового дослідження та дискурсу навколо його висновків.

Загалом дисертація Хренова Дениса Олександровича характеризується самостійністю наукового пошуку та достатнім рівнем теоретичного узагальнення, а достовірність одержаних результатів підтверджується аналізом значного обсягу літературних джерел, адекватними методами дослідження, репрезентативністю вибірки, математичним та статистичним опрацюванням емпіричних даних, а також апробацією на наукових заходах різного рівня.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаємо за необхідне зробити деякі рекомендації та побажання

1. У першому розділі «Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти як педагогічна проблема», зокрема у підрозділі 1.1. «Критичне мислення як психолого-педагогічний феномен у розвідках науковців» гармонійно сформульовано у авторському потрактуванні дефініцію «критичне мислення майбутнього магістра освіти», проте не розкрито класифікаційні ознаки даного поняття згідно особливостей функціонального призначення середовищ зайнятості магістрів освіти.

2. У другому розділі «Теоретико-методичні засади розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій» у підрозділі 2.1. «Методологічні основи розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти» дисертантом вдало зацентровано увагу на освітніх тенденціях упровадження медіатехнологій. Бажано було б навести позитивно-корисні практики забезпечення розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій у процесі їх професійної підготовки у закладах вищої освіти у даному контексті.

3. У змісті дисертації було б доцільно зазначити, які діючі міжнародні нормативно-правові та технічні документи законодавчого регулювання передбачають можливості розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти.

4. У третьому розділі «Експериментальне дослідження ефективності моделі розвитку критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій» підрозділі 3.1. «Організація, методика та результати констатувального етапу експерименту», не висвітлено, як саме було здійснено комплектацію експериментальних груп.

Однак, вказані зауваження і рекомендації мають дискусійний характер та спрямовані на подальший науковий поступ.

Вважаю, що дисертація **Хренова Дениса Олександровича** на тему «**Розвиток критичного мислення майбутніх магістрів освіти засобами медіатехнологій**», є завершеним самостійним дослідженням, яке відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Рецензент:

доктор педагогічних наук,
професор
кафедри менеджменту
та інноваційних технологій
соціокультурної діяльності,
економіки і маркетингу

Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

